

Manipulaation monet keinot

■ Michael Laakasuo

Putte Wilhelmsson kirjoitti (*Tieteessä tapahtuu* 4–5/2010) hänen ja minun olevan yhtä mieltä evoluutiopsykologian metodeista. Tämä ja muut Wilhelmssonin erheväitteet toimivat esimerkkinä sosiaalipsykologienkin tutkimista argumentaatiovirheistä ja manipulointikeinoista. Wilhelmsson väittää sekä itsensä että minun väittäneen evoluutiopsykologian perusmetodiksi populaatiotutkimusta, kyseisiä mainintoja ei alkuperäisistä lähteistä kuitenkaan löydy. Wilhelmsson käy tieteellisessä keskustelussa henkilöiden kimpuun ja leimaa yksilöt ryhmiensä perusteella. Tätä ja alla eriteltyä voi pitää vakavana kömmähdyksenä. Puheenvuoro tarjoaa kuitenkin elävän esimerkin laadullisesta tekstianalyysistä ja mahdollistaa lukuisten sosiaalisen kognition teorioiden esittelyn. Sosiaalinen kognition on laadullisessa analyysissä harvoin hyödynnetty työkalu. Osoitan, että lähestymistavassa on hyödyntämättömyyden potentiaalia.

Wilhelmsson ei näytä ymmärtävän kirjoitustaan. Hän väittää, ettei William Harvey päättelyt sydämen toimintaa, vaikka hän kertoo Harveyn mitanneen sen lyöntilavuutta. Mikä järki teossa oli, jos hän ei päättelyt ennen mittaamistaan sydämen toimintaa oikein? Harveyn rooli on selvästi pelkkä harhautus. Wilhelmsson väittää kirjoituksessaan, että Harveyn syyt jäädä historiaan (verenkierron keksiminen) olisivat olleet relevantteja. Eivät olleet. Alkuperäinen väite oli, että Harvey päätteli sydämen pumppaavan verta – minkä Wilhelmssonkin kertoi. Tosin hän väittää selkeästi, ettei sydämen *funktion* päättely ollut Harveyn ansioita: ”Harveylla ei ollut aavistustakaan mikä oli verenkierron – tai sydämen – ’funktio.’” Olisi kiinnostavaa tietää mitä hän sanoisi seuraavasta Harveyn tokaisusta:

It must therefore be concluded that the blood in the animal body moves around in a circle continuously, and that the action or function of the heart is to accomplish this by pumping. This is the only reason for the motion and beat of the heart.” (Lainaus on Auffrey ja Noblen käännös [2009, 1664]).

Seuraavassa käydään läpi manipulaation (*social influence*) analyysia. Epärelevantin informaation liittäminen osaksi alkuperäistä argumenttia ja sen jälkeen sen kritisoiminen siitä, ettei se pitänyt sisällään tätä informaatiota, tunnetaan kirjallisuudessa tempuna nimeltä savuverho (*red herring*). Alkuperäinen väitteeni oli seuraavaa esimerkkiä vastaavassa muodossa: ”Presidentti Kekkonen joi elämänsä aikana vodkaa.” Wilhelmssonin kriteereitä soveltamalla edellinen väite olisi virhe, koska Kekkonen jäi historiaan olemalla Suomen pitkäaikaisin presidentti. Sosiaalisen kognition tutkimuksessa (esimerkiksi Tversky ja Kahneman 1986) irrelevantin informaation lisääminen tunnetaan muun muassa kehysilmiönä (*framing effect*). Siihen haksahduttaminen on yleistä päätöksenteon ammattilaisten keskuudessa. Wilhelmssonin käyttämä manipulaation muoto on alatyyppejä *agenda setting*.

Tällaiseen nippeliin tarttuminen on lukijoiden sumuttamista, sillä se ei liity lainkaan varsinaiseen kysymykseen, onko biokemiallinen analyysi yhteiskuntatieteille tarpeellista. Wilhelmsson (*Tieteessä tapahtuu* 2/2010) on selväsanainen: yhteiskuntatieteilijöille ei jää muita keinoja kuin biologien kirjoitusten lukeminen ja pelkkä termiviljely: ”[E]voluutiopsykologian rooliksi [...] jää ymmärtää olemassa olevaa biologista kirjallisuutta oikein ja painottaa sanaa ’geneettinen.’” Osoitan (*Tieteessä tapahtuu*

3/2010) pitkäsanaisesti päinvastaista. Olennaista on huomata, miten savuverho toimii. Wilhelmssonin rooli tekstissäni oli yhden virkkeen mittainen; hän onnistuu kuitenkin kerimään siitä puoli sivua tekstiä! Kokeellisesti on osoitettu, että pitkä ja redundanttia viestiä pidetään lyhyttä tehokkaampana manipulaatiokeinona (Petty ja Cacioppo 1986).

Seuraava kikka on nimeltään *objektikategorian vaihto* (Pratkanis 2007, 22). Mediassa on runsaasti esimerkkejä yhdentekevästä asioista, jotka saavat poliittista painoarvoa ja siten saattavat toimijan (esimerkiksi Ilkka Kanervan poliitikko-kategorian vaihtaminen irstailijaksi tekstiviestiskandaalien yhteydessä). Korostamalla vastapuolen irrelevantteja ryhmäjäsenyyksiä voi naiivin yleisön edessä peittää omien argumenttien heikkoutta tai liittää aikaisempiin argumentteihin sellaista emotionaalista latausta, mikä ei alun perin liittynyt niihin. Wilhelmsson tuokin esiin menneitä ryhmäjäsenyyksiäni väittäen minua ”vihreäksi ekoanarkistiksi”. En kuulu enää vihreisiin enkä tunnustaudu ekoanarkistiksi. Argumentaatiovirheenä tämä on *ad hominem tu quoque*.

Temppu toimi, koska ihmisillä on taipumusta *maagiseen ajatteluun* (Boyer ja Barrett 2005). Eräs maagisen ajattelun tunnuspiirteitä on *kontaminaatio* (Mauss 2002). Kontaminaatioon kuuluu ajatus siitä, että jos ilmiö on kosketuksissa jonkun toisen asian kanssa, se saa tämän ilmiön piirteitä. On mahdollista, että kontaminaatio on stereotyyppioinnin pohjalla, mitä voidaan pitää sekä ajattelu- että argumentaatiovirheenä. Stereotyyppian mukaan joku, joka on ryhmän Z jäsen, kantaa välttämättä ryhmän Z (negatiivisia) ominaisuuksia (Fiske ja Taylor 2008, 132). Wilhelmsson sanoo kulttuurideterminismiä vastustavien tutkijoiden ketjusta: ”*päästä löytyy [...] herkkäuskoisten suomalaisten Darwin-seura*”.

Wilhelmsson kehystää minut poliitikoksi väittämällä minun rikkoneen vaalilupauksia, joita en kuitenkaan ole antanut. Vakuuttava ilmaisu ei kuitenkaan ole sama asia kuin tarkkuus tai totuudellisuus.

Sosiaalipsykologiassa tunnetaan myös niin kutsuttu yksimielisyysharha (*false consensus*).

Wilhelmsson väittää: ”[Tutkimuksen] [k]äytännöksi nimesin populaatiotutkimuksen, kuten nähtävästi myös Laakasuo, joka lopuksi ”ankkuroi” evoluution sosiologin demografisiin työkaluihin.” – Sanoin sosiologian olevan ankkuroitavissa evoluutioon: ”Sosiologien tilastolliset (etenkin demografiset) menetelmät ja käsitteelliset apparatit ovat ankkuroitavissa evoluutioon.”

Esimerkki on hauska kahdesta syystä. Ensimmäkään Wilhelmsson ei maininnut aiemmin sanallakaan ”populaatiotutkimusta” ja toiseksi hän kääntää alkuperäisen lauseeni täysin päinvastaiseksi! Suorien lainausten perusteella olemme selvästi eri mieltä. Tekstini mukaan demografiset menetelmät olivat yksi monista läpikäydyistä menetelmistä, keskeisin menetelmä on selvästi adaptaatioanalyysi ja vertaileva ote. – Yksimielisyysharha on kognitiivisen egosentrisyyden muoto, joka voi jatkua aikuisuuteen asti. Kognitiiviset illuusiot ovat kuin visuaaliset illuusiot: illuusiot eivät katoa, vaikka tiedämme ne illuusioiksi (esim. nuoliharha, missä kaksi samanpituista nuolta näyttävät eri pituisilta). Kognitiiviset illuusiot ovat petollisempia, koska kognition sisälle ei hevin rakenneta mittatikkua, ne voivat vääristää havaittua todellisuutta jopa päinvastaiseksi.

Wilhelmsson kirjoittaa myös: ”[Y]hteiskuntatieteen ja luonnontieteen [...] välillä on monia yhtäläisyyksiä [...] kirjoituksessani puolustin tätä näkemystä, Laakasuo [...] väittää minun vastustaneen sitä.” – Kyseessä on perinteinen väärä lainaus, tässä se sopii lisäksi yhteen jo aktivoidun poliitikon stereotyyppian kanssa. Wilhelmsson väittää ”truisiksi”, ettei yhteiskuntatieteilijä voi tutkia hormonaalisen tason ilmiöitä, Mark Flinnin (Flinn ym. 2005) elämäntyö ja Markus Jokelan (2007) väitöskirja osoittavat päinvastaista.

Nämä erheet viittaavat kognitiiviseen kausaatiovääristymään (X on yhteiskuntatieteilijä → X ei voi tutkia hormoneja). Väärä kausaatio ilmenee esimerkiksi tilanteissa, joissa väitteen esittäjä kuvittelee sanojensa muovaavan todellisuuden rakennetta, esimerkiksi menneisyyttä tai kuvittelee voodoo-nuken aiheuttavan päänsärkyä. Nämäkin ovat maagisen ajattelun alatyyppejä.

Sosiaalisen manipulaation runsaat keinot voi jakaa neljään kategoriaa, joita järkevä toimija käyttää järjestyksessä: 1) sopivan ympäristön luominen manipulaatiolle 2) yhteyden luominen yleisöön 3) viestin esittäminen vakuuttavasti ja 4) emootioihin vetoaminen (Pratkanis 2007, 21). Wilhelmsson käyttää selvästi eniten neljättä keinoa. Tämä kategoria tunnettiin jo Aristoteleen *Retoriikassa* termillä *pathos*. Wilhelmssonin kirjoituksessa olisi manipulaatiokeinojen esittelyn suhteen paljon enemmänkin tarjottavaa, mutta nämä esimerkit lienevät riittäviä tarkastellaksemme suopean tulkinnan periaatetta (*principle of charity*). Suopeuden periaate on tapa lukea tekstiä siten, että pitää tekstin kirjoittajaa rationaalisenä olentona, jonka tekstissä on tavoitteita ja järkeviä päämääriä (Feldman 1998). Wilhelmssonin tekstiä lukiessa ajautuu ikävään asemaan, koska kirjoittaja on tulkittava tahallaan manipulatiiviseksi (rationaalinen) tai hyväntahtoisesti erehtyneeksi.

Mikäli tästä tapausesimerkin raportoinnista pitää lopuksi vetää joku suositus, niin nykyisessä akateemisessa koulutuksessa voisi olla tarpeellista valistaa opiskelijoita retorisisista manipulaatiokeinoista, joihin he saattavat arjessaan ja opinnoissaan törmätä. Sosiaalisen manipulaation keinojen tunnistaminen ja vastustaminen olisi hyvä saattaa alalla kuin alalla opiskelijoiden tietoisuuteen, sillä näitä aseita käytetään myös tieteellisessä keskustelussa. Vähintäänkin manipulaatioanalyysin pitäisi olla sosiaalipsykologien koulutuksen vakiokalustoa.

Kirjallisuutta

- Auffray, C. ja Noble, D., 2009. Origins of Systems Biology in William Harvey's Masterpiece on the Movement of the Heart and the Blood in Animals. *International Journal of Molecular Sciences*, 10, 1658–1669.
- Boyer, P. ja Barrett, H. C., 2005. Domain specificity and intuitive ontology. Teoksessa Buss, D.M. (toim.), *Handbook of evolutionary psychology*. New York: Wiley, 96–118.
- Carroll, P., 1992. *Liber Kaos*. Boston: Weiser
- Feldman, R., 1998. Charity, principle of. Teoksessa E. Craig (toim.), *Routledge Encyclopedia of Philosophy*. London: Routledge. Haettu kesäkuussa 2010 osoitteesta: <http://www.rep.routledge.com/article/P006SECT1>
- Fiske, S. ja Taylor, S., 2008. *Social Cognition – From Brains to*

- Culture*. New York: McGraw-Hill.
- Flinn, M., Ward, C. ja Noone, R., 2005. Hormones and the human family. Teoksessa Buss, D.M. (toim.), *Handbook of evolutionary psychology*. New York: Wiley, 552–580.
- Haidt, J., McCauley, C. ja Rozin, P., 1994. Individual differences in sensitivity to disgust: A scale sampling seven domains of disgust elicitors. *Personality and Individual Differences*, 16, 701–713.
- Helkama, K., Myllyniemi, R. ja Liebkind, K., 2001. *Johdatus sosiaalipsykologiaan*. Helsinki: Edit
- Jokela, M., 2007. *On the environmental genetics of depressive symptoms: Focus on two serotonergic genes*. University of Helsinki, Department of Psychology, Studies 45.
- Laakasuo, M., 2007. *Eduskuntavaalien internetsivut*. Haettu arkistosta 19.06.2010.
- Laakasuo, M., 2010. Yhteiskuntatieteillä voi ymmärtää adaptaatioita. *Tieteessä Tapahtuu* 3/2010, 46–49
- Mauss, M., 2002 [1902]. *A General Theory of Magic*. London: Routledge.
- Pratkanis, A., 2007. Social Influence Analysis: An Index of Tactics. Teoksessa Pratkanis, A. (toim.), *The Science of Social Influence – Advances and Future Progress*. New York: Psychology Press, 17–82.
- Petty, R. E., ja Cacioppo, J. T., 1986. The elaboration likelihood model of persuasion. *Advances in Experimental Social Psychology*, 19, 123–205
- Pronin, E., Wegner, D. M., McCarthy, K., ja Rodriguez, S., 2006. Everyday magical powers: The role of apparent mental causation in the overestimation of personal influence. *Journal of Personality and Social Psychology*, 91, 218–231.
- Tversky, A. ja Kahneman, D., (1986). Rational Choice and the Framing of Decisions. *Journal of Business*, (59), 4, 251–278.
- Wilhelmsson, P., Tiede – puolesta vai vastaan? *Tieteessä tapahtuu* 2/2010, 37–40.
- Wilhelmsson, P. Harhakuvitelma, pyramidihuijaus ja Titiaanien kohtaaminen. *Tieteessä tapahtuu* 4–5/2010.

Kirjoittaja on evoluutiopsykologiasta väitöskirjaa tekevä kognitiotieteen jatko-opiskelija Helsingin yliopistossa sekä kokeellisen sosiaalipsykologian jatko-opiskelija Vrije Universiteit Amsterdamissa.